

# HEIDEGGER'İN VARLIĞI

[Heidegger's "Being"]

J. Glenn Gray, ABD

Çeviri: Doç. Dr. Erdem ÇİFTÇİ

Mersin, [erdemciftci@mersin.edu.tr](mailto:erdemciftci@mersin.edu.tr)

Varlığın ne olduğu, nasıl nitelendirilip bilineceği sorumuza Martin Heidegger'in düşüncesinde şu ana dek tatmin edici bir yanıt bulamıyoruz. Bilindiği gibi basılan kısmı insani varolma tarzının hazırlık niteliğinde bir analizi olan *Sein und Zeit*'ın ikinci kısmını henüz tamamlayamadı. Varlığın kendisini betimlemeye başladığında geleneksel metafiziğin dilinin ona yetmediğinden şikâyet ediyor. *Sein und Zeit*'ın basımından bu yana bazıları Varlık Nedir? sorusuna yanıt olabilecek son derece ilham verici denemeler yayımladı yalnızca. Ama Heidegger hala araştırıyor; nihai eseri henüz ortaya çıkmadı. Yine de her hâlükârda gündeme getirdiği görev bir kişi ya da bir kuşağın işi değil. O sadece bu sürece ön ayak olmak istiyor. Bununla birlikte, Heidegger basılı eserlerinde, özellikle de son dönem denemelerinde doğrudan olmayan, deneysel bir tarzda Varlığı karakterize etmede, onu anlamamanın yanlış tarzlarını bize anlatmada başarılı oldu.

Öncelikle, Heidegger, Varlığın özel bir beceri gerektiren ya da sadece seçkinlere ya da seçilmişlere vahyedilmiş mistik bir şey olmadığından emindir. Aksine son derece basit, karmaşık modern bilincimizin kavrayamayacağı kadar kolaydır Varlık. Yalnızca düşünce ve duygunun aşırılığında arınmış ya da buna hiç sahip olmayan dâhiyane kişiler Varlığın ışığında durmanın ne olduğunu bilirler. Onların daha doğrudan ve dolaysız bir biçimde kendilerini bütünle daha açık ve aşikâr bir tarzda ilişkilendiren deneyimleme ve düşünme usulleri vardır. Onların düşünmesi, kendi çevrilemez ifadesiyle, daha basit insanlardan daha *anfänglicher*'dir (köklü, esaslı). Varlık onlar için herhangi bir

varolandan, bir nesneden daha yakın ama yine de paradoksal olarak, bitimsiz ve tüketilemez olduğu için de uzaktır.

İkinci olarak Varlık tamamen zamansaldır. Heidegger çok şey öğrendiği Grek filozoflarından en belirgin olarak bu noktada ayrılır. Çünkü Varlık Grek geleneğinde töz, *ousia* olarak anlaşılmış; töz de aynı şekilde *parousia*, mevcudiyetle/şimdilikle [*presence*] özdeşleştirilmiştir. Hakikaten var olan, geçmişin ve geleceğin ona uygulanamadığı ebedi, değişmeyendir. Böylece Platon, Aristoteles ve geç dönem Hıristiyan felsefesinde Varlık zamansız, yüce varlıkla özdeşleştirildi; ontoloji de teolojiye dönüştü. Heidegger bu geleneksel tarzdan uzak durur. Ona göre Varlık ne Tanrı'dır ne de idealist Alman geleneğindeki dünya-zeminidir. Zamansallık Varlığın özünün ta kendisidir. Onun düşüncesinde ne hakikat ve görünen, ne de değişmez form ile değişken madde ikiciliği vardır.

Üçüncü olarak, Varlık insan için nesneldir; insandan ayrı olarak varolur. İnsani var olma tarzı sadece "bir" tarzıdır ve daha büyük gerçeklik tarafından kuşatılır. Öznellik ya da insanmerkezcilik Heidegger'in başlangıçlarını Platon ve Aristoteles'e kadar götürdüğü modern düşüncenin büyük günahıdır. Bu meselede Heidegger, kendisini varoluşçulardan, bu nitelermeyi inkâr edecek kadar, ayırmaya mecbur kaldı. Sartre'in meşhur, varoluşun özü öncelediği sözü, Heidegger'in ontolojik gerçekçiliğinden olabildiğince uzaktır. Hümanizm üzerine mektubunda yazdığı gibi: "İnsan varolan şeylerin efendisi değildir. İnsan Varlığın çobanıdır".<sup>1</sup> Çobanınki gibi, insanın gerçek onuru varlığa özen gösterme, onun bir koruyucusu, muhafızı olma uğraşından meydana gelir. Onun varlığı terimin geniş anlamıyla umursamadır (*Sorge*). İnsan varlığı yaratmaz; aksine onun düşünmesi ve hatırlaması olmaksızın varlığın ne ışığı, ne sesi, ne de sözü olmadığı için ondan sorumludur.

İnsan kendisini *Varlıkta* bulup onu yaratmamasına rağmen, yine de varlık doğanın kategorileri ile tam olarak kavranmaz. Çünkü Heidegger'in adlandırmayı sevdiği gibi *das Vorhandene*' de (elönünde/el altında) Varlığın sadece bir parçası, bütünde ya da Varlıkta bir şeydir. Doğanın ontolojik konumu insaninkine öncel değildir. Heidegger Batının en eski ve en kabul gören önermelerinden birisine, insanın rasyonel bir hayvan olduğuna katılmaz. İnsan yaygın Aristotelesçi anlamda ne hayvan ne de akıldır. Heidegger, insanı bilinç ve düşüncenin ona eklendiği bir doğa yaratığı olarak görmeyen eski metafizikçilerin en büyük hatası olduğunu düşünür. Bu yaklaşım yanlış bir şekilde bizi, varlığı nitelik, nicelik, vb. doğa kategorileri bakımından ele almaya ve böylelikle

---

<sup>1</sup> *Ueber den Humanismus*, s.29.

gerçeğin doğasını enine boyuna incelediğimizi sanmaya sürükledi. Ama Heidegger'e göre insan tözü ne akıl ne de hayvanlıktır. Varlıkta öne çıkma kapasitesidir. İnsanın özü onun *varoluşunda* [*existence*] yatar. Heidegger'in düşüncesinin bu yönü, gereğinden fazla tartışıldığından burada daha fazla şey söylememize gerek yok.

Yine de varlık nasıl keşfedilir ve aydınlatılır? diye sorabiliriz. Ona nasıl tutunup, onu nasıl gözetebiliriz? Doğruluğuna nasıl nüfuz edebiliriz? Bu sorulara yanıtlarında Heidegger olağanüstü bir şekilde ilham verici ve orijinal görünür. Yanıtlarını tek bir cümlede toplamak gerekirse; varlık araştırmayla, kulak vermeye, hakiki düşünür ve şairlerin dili üzerine tefekkür yoluyla açığa çıkartılabilir. Dil Heidegger tarafından pek çok modern düşünceye doğrudan zıt bir şekilde kavranır. Dil yalnızca bir araç ya da alet değildir, ne de özü tamamen bilgi aktarma aracı olmaktan ibarettir. Dil insan varoluşunun nihai olayıdır çünkü insana şair Hölderlin'in sözleriyle "olduğunu olumlama"<sup>2</sup> [*to affirm what he is*] imkânı verir.

Sözcük yoluyla, konuşma yoluyla insanlar varolanı açık hale getirip, gelecek kuşaklar için potansiyel biçimde koruyabilirler. Heidegger'in sık sık ileri sürdüğü gibi dil "Varlığın evi"dir. Ya da "Varlık kendini kendinden açığa vuran bir şekilde dile gelir". Onun anlamı, dilin en başından itibaren doğruluğun hakiki bir ifşası olması, sözcüklerin kozmosun kökensel bir deneyiminden doğmasıdır. Onlar tesadüfi icatlar ya da faydacı akli yürütmeler değildirler; aksine oldukları gibi olan şeylerle basit ve ilksel bir karşılaşmadan doğarlar. Böylesi bir deneyimi yeterince yaşamamış kişilerce kullanıldığından sözcüklerin gerçek anlamları körleşmiş, gizlenmiş, unutulmuştur. Dil sürekli olarak bozulmaya ve çürümeye eğilimlidir. İnsan varoluşunun en önemli olayı aynı zamanda, bir mülkiyet olarak adlandırılabilceği ölçüde, mülkiyetlerin en tehlikelidir. Bu yüzden Varlığı meydana çıkartacak düşünür, Varlığın ete kemiğe büründürdüğü kökensel doğruluğa ulaşmak için, bir sözcüğün anlam birikimlerini (katmanlarını) ve muğlak yan anlamlarını derinlemesine araştırmalıdır. Heidegger Varlığın ne olduğunu keşfetmek için anadili Almancanın ve klasik Yunancanın sonsuz derinliklerine nüfuz etmeye girişir. Bazen orijinal kök sözcüklerin türetmeleri olduğunu düşündüğü, varolması gereken sözcükler yaratmaya gerek görür. Arkaik terimler kullanıp yeni sözcük kombinasyonları yaratarak kelimelerin kök anlamlarına dönme pratiği eserlerini birçok okur için anlaşılabilir hale getirdiyse de, bu onun felsefe yapma yönteminin özsel doğasıdır aynı zamanda.

<sup>2</sup> Heidegger'in dil üzerine temel düşünceleri için bkz. *Vom Wesen der Wahrheit ve Hölderlin und das Wesen der Dichtung*.

Gerçekten de *Doğruluğun Özü* denemesinde bu yöntemin onun ontolojisinden ayrılamaz olduğunu görürüz. “Doğruluk” kelimesi Grekçesinde *aletheia* bir “açığa çıkarma” [*uncovering*], üstü örtülü, gizli, saklı olanın örtüsünü açmadır [*disclosure*]. Bizim “keşif, açığa çıkartma” [*discovery*] ve ifşa [*revelation*] kelimelerinin benzer kök anlamları vardır. Doğruluk gerçekten varolanın, *olanın* [*what is*] örtüsünü ya da peçesini açmaktır. Sıradan halinde insan, şeylerin doğasının ondan saklı, karanlık ve gizemle kuşatılmış olduğu birisidir. Bir hakikat araştırmacısı olarak çabası, etrafının sarılı olduğu insani ve insani olmayan şeylerden sırlarını çekip çıkarmaya yöneliktir. Onları yalnızca onun için oldukları gibi değil, kendilerinde oldukları gibi görmelidir. Bu ise son derece zordur çünkü gizlenmek, saklı kalmak şeylerin doğasına özgüdür; insanın çoğu zaman en yakın ve apaçık olana gözlerinin kapalı olması gibi. Dolayısıyla unutkanlık çukurundan doğruluğu çekip çıkarmak, onu yeniden dünyanın ışığına tutmak şair ve düşünürlerin ebedi vazifesidir.

Sonuç olarak felsefe tarihi yeni bir bakış açısıyla ele alınır Heidegger tarafından.<sup>3</sup> Felsefe kendi tarihinden bağımsız değildir ya da en azından, felsefe yapmak yalnızca felsefe tarihi bağlamında olanaklıdır. Heidegger düşünce tarihinin, önceki evrelerin sürekli olarak hakikatin daha yetkin, daha derin, kapsamlı fikirlerle aşıldığı bir tinin fenomenolojisi olduğu Hegelci anlayışı reddeder. Aslında bazen tam tersine, Batı felsefesi tarihinin, erken dönem düşünürlerinin derinlikli kavrayışlarının kademeli olarak unutulduğu bir sürecin var olduğunu düşünür gibidir. Orijinal düşünme felsefe, mantık, etik, fizik, vb. olarak ayrışmaya başladığında sona ermiştir diye yazar bir yerde. Pre-Sokratik düşünürler düşünmek için “felsefe” terimini bile kullanmadılar. Bu yüzden onların, özellikle de Anaksimandros, Parmenides ve Herakleitos’un varlığın doğruluğuna Platon, Aristoteles ve modernlerden daha yakın olduğu sonucuna varılabilir. Bu gibi erken düşünürler insanın bütünlü ilişkisini, onun rolünü daha az abartarak doğrudan kavradılar; onların daha bilgili ardıllarının yitirdiği varlığın birliği ve bütünlüğü öngörüsüne sahiptirler.

Bu aşırı vurgulama yine de Batı felsefesi tarihini ele alırken pek Heidegger’in tarzı değildir. En yaratıcı düşünürlerden daha çok duyarlı bir kulağı vardır bütüne verilmiş. Ona göre felsefe, bilimin tikel dalları gibi ilerlemez. Felsefe kesinlikle bir bilgi alanı, çalışma ya da uzmanlaşma konusu değildir. O daha çok, insanın bir bütün olarak kendi varoluşunu idrak etme ve kendisini şeylerin bütünlüğü ile ilişkilendirme tarzıdır. Başka bir deyişle felsefe varlığın engin okyanusunda bir alan

<sup>3</sup> Bu konunun ayrıntılı ve ilginç bir tartışması için cf. Wilhelm Szilasi, “Interpretation und Geschichte der Philosophie,” *Martin Heideggers Einfluss auf die Wissenschaften* kitabı içinde.

açma, dilden ve düşünceden bir ev inşa etme girişimi, çabasıdır. Hakiki düşünürler bu yüzden daima aynı işle meşguldürler. Varolanların bütünle olan ilişkileri birçok şekilde kavranır, asıl görev her düşünürü bu ilişkiyi yeniden ele almaya zorlar. O adeta her zaman en baştan başlamalıdır. Düşünce tarihi, ilerlediği ölçüde bir hatırlama ve unutma döngüsü boyunca ilerler. Heidegger'in deyişiyle düşünmek hatırlamaktır; hatırlamaksa onda muhafaza edilen anlamın bütün boyutlarına nüfuz edebilmek amacıyla geçmişin dilini incelemeyi gerektirir.

O halde yorum yalnızca, düşüncenin kendisini açığa çıkıldığı döneme geri götürmek ve sözcükleri ve fikirleri bahsi geçen filozof tarafından kavrandığı gibi anlamaya çalışmak değildir. Bu arkeolojik görev kaçınılmazdır ama sadece bir başlangıç noktasıdır. Bu başlangıcın ardından bu sözcüklerin ve fikirlerin içerimlerini geliştirmeli ve onları diğerlerinin (bizimkiler de dâhil) düşünceleri ve kavramları ışığında anlamalıyız. Bu, orijinal düşünürün sahip olduğu Varlık kavramından daha hakiki olmayabilen bir anlam zenginleşmesini gerektirir ama bizim kendi çağımızla ve toplumumuzla iletişim kurmamızı sağlar. İnsanın Varlıkla gerçek ilişkisi özsel olarak değişmez olsa da her düşünür bunu kendi tarzıyla kavramalıdır. Bunun başka türlü bir yolu yoktur. Eski düşünürler anlamın ve doğruluğun muhafazası için bize ve bizim yorumumuza bağlıdırlar. Geleceği anlamamız için çağdaş hale getirilmelidirler.

Felsefi düşünme ya da hatırlama Varlığın birçok yönünü ortaya çıkarmanın tek yolu değildir. Son yıllardaki Heidegger, Varlığın yeniden keşfinde sanatçıların, özellikle de şairlerin işlevleri ve rolleri ile meşgul görünüyor. Bu tema üzerine olan yayımlanmış denemelerinde, şairlerin ve düşünürlerin ne kadar mizaç ve yaklaşım bakımından ayrı olsalar da yakın akraba olduklarını düşündüğü görülüyor. Amaçları aynıdır. Heidegger'in alıntılamaı sevdiği Hölderlin'in dizelerinde “en uzak tepelerde birbirine yakın ikamet ederler”. Eğer düşünürün görevi Varlığı aydınlatmaksa, şairinki “kutsal olanı isimlendirmek”tir. Şair bir isim verendir; o diğerlerinden daha çok şeylerin ne olduğunu söyleyebilir. Derin bir bilinci olan gerçek şairin sahip olduğu dil kabiliyeti sayesinde, Varlığa katılmak ve onu diğerlerine açık hale getirmek için özellikle açıkta durur.

Heidegger şiire, bulanık, mistik, mitik fikirler ya da duygusal bir ilham olarak bakmaz. Bir bakıma, tamamen aynı olmasa da “ifşa sanat teorisi”ni savunmaktadır. Sanatçılar, haberciler, Grek tanrısı Hermes'in gerçek mirasçılarıdır. Hölderlin, Rilke, Grek oyun yazarları gibi büyük şairler, ne kendi hayal güçlerinin mahrem dünyasıyla ilgilidirler ne de yalnızca dilde güzelliği yakalamakla. Onlar

nesnel hakikatin/doğruluğun peşindedirler. İnsanlığa yeni bir kutsallık kavramı verirler. Diğerlerinin isimlendirme olmaksızın deneyimleyemediklerine isim verirler. İsimler sadece semboller, deneyimlerin kısaca yazılışı değildirler; onlar şairlerin deneyimleridirler. İnsanlar şairlerden gerçeğin yeni boyutlarında yaşamayı öğrenirler. Hölderlin'in dediği gibi "insan bu yeryüzünde şairane yaşar." Şairin işlevinin bizi bu şairane yaşamın farkına vardırarak olduğunu düşünür Heidegger.

Şairlerin adlandırdığı tanrılar insanların yaşamlarındaki en derin, en hakiki olanın bir kavramıdır. Özel duyarlılıkları sayesinde şairler alelade olanla muhteşem olanı birleştirmeyi bilirler. Sıradan olana Varlık şemasında yerini göstererek ve onu en derin gerçekliğe bağlayarak dönüştürürler. Yeryüzünde şairane yaşamak için günlük deneyimin basit ve sade şeylerinde kutsal ve ilahi olanı görmek gerekir. Düşünürden farklı olarak şair analizle ya da sıkı düşünce disipliniyle ilgilenmez. Onunki kusursuz, yetkin ya da sinoptik bir bakış değildir. Ama Varlığın daha derinliklerini görmek ve işaret etmek, insanın yeryüzündeki yaşam tarzını dönüştüren isimlendirmelerle meşgul olmakla, varolanın doğasını açığa çıkarmada düşünürden aşağı kalmaz.

Bu ontolojinin herhangi bir pratik faydası var mıdır? Heidegger'in hasmane eleştirmenleri pek az olduğunu düşünmektedir; Jaspers bile onu, bireysel yaşamı geliştirmek ve zenginleştirmek bakımından herhangi bir rehberlik vasfından yoksun ve soyut görür. Heidegger'in sahte somutluğuna şiddetli bir şekilde saldıran bir eleştirmen tipik bir şekilde şöyle der: *Onun Dasein'ı ne şehveti [concupiscentia] ne içgüdiyü ne de dış ağrısını bilir. Yakında insan sevgisini, dostluğu ya da sorumluluğu veya devleti de aynı şekilde pek bilmediğini göreceğiz.*<sup>4</sup>

Ontolojisinin etikle ilişkisi hakkında Fransız dostunun sorusu üzerine verdiği yanıtta, *Hümanizm Üzerine* adlı denemesinin sonunda Heidegger'in bu eleştiriye karşı söyleyeceklerinin olduğu görülür. Yanıtı, bütün yazıları boyunca bu meseleye karşı aldığı muallak pozisyonda olduğu gibi bir ölçüde bulanıktır. Bir yandan pratiğe ve etik problemlere karşı üstten bir tavır takınır. Bu ontolojinin aslında pratik sonuçları yoktur, diye yazar. Bu düşünce teori ile pratik arasındaki bütün ayrımlara önseldir. Bu tavrın, tam olarak hiçbir pratik faydası olmadığı için bütün çalışmaların en iyisi ve mükemmelinin metafizik olduğunu düşünen Aristoteles'inkine çok benzer olduğu görülür.

<sup>4</sup> Guenther Stern (Anders), *Philosophy and Phenomenological Research*, "The Pseudo-Concreteness of Heidegger's Philosophy", Vol. 8, s. 349.

Heidegger değer meselesinin ancak metafiziğin daha geniş bağlamında doğru bir şekilde ele alınabileceği kanaatindedir. Etik, bir metafizikten tam anlamıyla bir metafiziğin temel ontolojiden türediği gibi türer. Heidegger kendi görevinin önceki bir iş, zorunlu bir temel atma, sonraki iskelenin zeminini kurma olduğunu düşünmektedir. Varlığın doğası öylesine bilinmez, üstü örtülü ve unutulmuştur ki, pratik meselesi aydınlatılmayı beklemelidir. Önce Varlığın krallığını araştır [*Seek ye first the kingdom of Being*], diğer her şey arkandan gelecektir [*and all these things shall be added unto you*], demektedir aslında.

Dahası Heidegger daima ileri sürüldüğü gibi her türlü öznelliğe düşmandır. Her değer verme, her şeyin insanoğluna ne çıkarı ya da ne yararı olduğu şeklinde bir değerlendirme olması bakımından bir öznelleştirmedi. Tanrının Kendisi bile günümüzde yalnızca en yüksek insani değer olarak yorumlanmaktadır. Yerde ve gökteki her şeye değer verme takıntısı, Heidegger'e göre en büyük küfür, Varlığın tamamen unutulduğunun en açık işaretidir. Değerler Varlıktan türetilmelidir, tersi değil; ontoloji değer kuramının hizmetçisi değildir. Değer vermeye karşı bu büyük karşıtlık, *Sein und Zeit*'daki insanın "düşmüş" hali ve insan varoluşunun diğer *existentialia*'sı gibi ayrımlarının her hangi etik bir gönderimi olduğu fikrini sert terimlerle reddetmesine yol açmıştır. Eserlerinden çok faydalandıklarını iddia eden antropologlar ve psikologlar onun tarafından aforoz edilirler.

Yine de Heidegger'in ontolojisi bana, en azından zımni olarak pratikle çok ilgili görünüyor. Düşüncesi eylemle doğrudan ilgili olmasa da çağımızın acil ihtiyaçlarından doğar ve modern insanın kendisine yeniden yön verebileceği sabit bir zemini bulma çabası eşliğinde ilerler. Heidegger elbette çağımızın belası, her türlü inancın ve yön duygusunun kaybı olan içkin nihilizm tehdidiyle çok yakından ilgilidir. Kendine yabancılaşma ve insanın yurtsuzluğu, milyonların kaderi olmuştur diye yazar. Ruhun şaşkınlığı, teknolojik toplumumuzun insanı insanlıktan çıkarmasıyla artmaktadır. Modern yaşamın bu çivisi çıkmış hali için çözümü, birçok kişinin öngörebildiğinden daha radikal ve geniş kapsamlıdır. Bugün yaşadığımız krizin çok daha geriye, kültürümüzün derinliklerine kadar giden nedenleri vardır. Terapi bu sebeple tepeden tırnağa reformcu bir tarzda olmalıdır. Bu durum, soyut ve ilgisiz görünmesine rağmen Heidegger'in eserlerini, onun çağdaşı varoluşçuların eserlerinden çok daha az zamansal ve kültürel olarak göreceli hale getirir.

Heidegger felsefesi, kendine özgü tarzıyla çaresizlik ve kaybolmuşlukla başa çıkmaya çalışır. Kabul gören anlamıyla hümanizm insanın onurunu, insanın kendisinden daha büyük ve yüce bir gerçekliğe

tabi ve dâhil olmasının iradi kabulünden türeyen gerçek onurunu küçümsemektedir. Heidegger insanları tekrar kendi varlıklarının kaynakları ile ilişkiye geçirmeye, onlara saygı duyabilecekleri bir şey kazandırmaya çalışır. Heidegger'in ateist olduğunu söylemek büyük bir hatadır. Düşüncesi agnostik olsa da, felsefenin rasyonel bir araştırma olması gerektiği ölçüde kendi temel ontolojisinin, Tanrının insanla ilişkisi hakkında bir inceleme yapmaya uygun bir zemin sağladığını açıkça ileri sürdü. Heidegger insanları Varlığa geleneksel dindarlıkla saygı duyduramasa da, çobanın koyunlarına, ustanın malzemesine, sanatçının eserine karşı sahip olduğu türden, onun gerçekliğine dair daima var olan bir bilinçle yaşamaya sevk edebilir. Yerleştirmek istediği, Santayana'nın seveceği türden Doğaya yönelmiş bir dindarlık değil, Varlıktaki insanın şimdi ve gelecek olanaklarına yönelmiş bir dindarlıktır. Varolana duyulan en kapsamlı ilgi ve özen dindarlığıdır. Bu dindarlığın, Varlığa gösterilen özen geleceğe yönelik ve Varlığın kendisinin ideal olanaklarla dolu olması bakımından tutucu olduğuna hükmedilemez.

### **J. Glenn Gray**

Çevirinin yapıldığı kaynak:

*The Journal of Philosophy*, Jun.5, 1952, Vol. 49, No:12 (Jun.5, 1952), pp.415-422.